

Kniha je psána jasnou a jednoduchou formou. Trochu únavně působí však velmi časté opakování některých problémů (např. výpočet technických koeficientů, komplexních norem spotřeby apod.), i když po každé se probírá problém z jiného úhlu. Vedlo to také k tomu, že rozsah knihy nadměrně vzrostl. Celkově je třeba vydání knihy vřele uvítat. Je to dílo průkopnické, které se stane jistě východiskem dalších bádání na tomto významném vědeckém poli. Není nadsázkou, jestliže knihu označíme za jednu z nejzajímavějších a nejpodnětějších v naší ekonomické literatuře poslední doby.

František Loula

P o z n á m k a

¹ (Autor používá neodůvodněně přepisu Leontěv. Běžné je u nás Leontief, v některých zahraničních publikacích bývá Leontieff, v ruském přepisu Leontjev.)

Karel Kautsky, Agrární otázka.

(Přehled tendencí moderního zemědělství a agrární politika sociální demokracie), Státní nakladatelství politické literatury, 1959, stran 518.

Recenzovaná kniha je prvním českým vydáním překladu německého originálu *Agrarfrage* (Verlag von J. H. W. Dietz Nachf., 1899, Stuttgart). Překlad provedl V. Zamarovský. Tato kniha je druhou prací K. Kautského, která vyšla po r. 1945 v českém překladu (první prací bylo *Ekonomické učení Karla Marxe*, vydané SNPL v r. 1958). Český čtenář se mohl zatím seznámit s obsahem této knihy pouze z jiných prací, hlavně ze spisů V. I. Lenina. Lenin zhodnotil tuto práci ponejprv v r. 1899 v *Recenzi Kautského Agrární otázky* (Spisy, sv. 4, Svoboda, 1952, str. 94–100) takto: „Kautského kniha je — po III. dílu *Kapitálu* — nejpozoruhodnějším jevem v novější ekonomické literatuře. Marxismu se až dosud nedostávalo díla, rozebírajícího systematicky kapitalismus v zemědělství. Kautský nyní vyplnil tuto mezeru...“ (tamtéž, str. 94). Lenin se k práci Kautského znovu vrátil v r. 1900 v časopise *Žižň*, v článku nazvaném *Kapitalismus v zemědělství* (O Kautského knize a článku p. Bulgakova) (tamtéž, str. 105–160). Také později, kdy odhaluje Kautského jako revisionistu a zrádce dělnické třídy, Lenin píše, že „Kautsky (...) napsal výborné marxistické dílo o agrární otázce“ (Spisy, sv. 28, SNPL, 1954, str. 318). České vydání knihy je opatřeno poměrně rozsáhlou předmlouvou, kterou napsal M. Šmejkal. Vzhledem k tomu, že tato předmluva obsahuje velmi podrobný životopis Kautského, hodnotí jeho politickou a veřejnou činnost a konečně také jeho činnost literární, což v naší odborné literatuře dosud chybělo, je tato předmluva pro českého čtenáře velmi nutná.

Kautského Agrární otázku je možno označiti za marxistické dílo, jež mělo velký význam pro rozvoj ideologické práce v dělnickém hnutí. Německá sociální demokracie zpočátku věnovala velmi málo pozornosti agrární otázce (tak např. v gothajském programu sociálně demokratické strany se nemluví vůbec o agrární otázce). Sociální demokracie v Německu se začíná zajímat o agrární otázku teprve v 90. letech minulého století (1894 sjezd strany ve Frankfurtu n. M. jedná poprvé o agrární otázce); příčinou tohoto zájmu je jednak dlouholetá krize evropského zemědělství a jednak zájem o rolnické hlasy ve volbách. Po frankfurtském sjezdu se mezi sociálními demokraty velmi živě diskutovalo o problémech agrární politiky. Další sjezd strany ve Vratislavi (1895), který projednával znovu agrární otázku, odhalil velké názorové rozdíly v chápání agrární otázky; a právě jednání na tomto sjezdu velmi silně ovlivnil Kautsky. Kautsky zastával názor, že rozdrobení velkostatků neřeší agrární otázku, nýbrž že řešení agrární otázky je třeba spojit s družstevní velkovýrobou. Celá tato diskuse uvnitř sociálně demokratické strany podnítila Kautského k napsání této významné práce.

Kautsky rozdělil svou práci na dva oddíly. První oddíl nazval *Vývoj zemědělství v kapitalistické společnosti*; tento oddíl je pro čtenáře zvláště cenný a zajímavý, neboť rozebírá otázku tendencí vývoje kapitalismu v zemědělství a dokazuje správnost Marxových a Engelsových závěrů. Tato část knihy je teoretickým přínosem pro marxistickou politickou ekonomii, neboť zde Kautsky rozvíjí Marxovu teorii pozemkové renty v podmínkách statkářského a maloroľnického vlastnictví. Druhý oddíl, nazvaný *Sociálně demokratická agrární politika* je aplikací závěrů prvního oddílu v oblasti agrární politiky sociální demokracie.

První oddíl rozdělil autor na 11 kapitol. Zatím co v prvé kapitole nastiňuje úkol zkoumání, ve druhé a třetí kapitole Kautsky podává charakteristiku zemědělství v období feudalismu a přechodu ke kapitalismu; Kautsky zde rozebírá proces přeměny uzavřeného naturálního

rolnického hospodářství v drobnou zbožní výrobu (při tom velmi podrobně popisuje markovní společenství u germánských národů). Čtvrtou kapitolu věnuje rozboru technické stránky výroby kapitalistického zemědělství (střídavý osevní postup, specialisace zemědělské výroby, zdokonalování pracovních prostředků, odborný růst rolníků, význam zemědělské vědy). V páté kapitole charakterizuje ekonomické vztahy v kapitalistickém zemědělství; s výjimkou jediného místa (teorie absolutní renty) je to krátký a výstižný výklad Marxovy teorie hodnoty, nadhodnoty, zisku a pozemkové renty. Kautsky se zde dopouští té chyby, že směšuje absolutní rentu a monopolní rentu. V šesté kapitole dokazuje předností velkovýroby před malovýrobou a současně při tom rozebírá družstevnictví za kapitalismu; při tom dochází k závěru, že za kapitalismu nemohou vzniknout výrobní družstva rolníků. V sedmé kapitole zkoumá tendence vývoje velkovýroby a malovýroby a ukazuje, že velké statky nevytlačí zcela malé závody. V osmé kapitole provádí rozbor cest proletarisace rolníka. V deváté kapitole zkoumá momenty, jež brzdí rozvoj kapitalistického zemědělství (existence pozemkové renty, buržoazní dědičné právo, fideikomisy a rolnický neděl); dále věnuje pozornost vykořisťování venkova městem a vylidňování venkova. V desáté kapitole zkoumá vliv zámožské konkurence a industrializace zemědělství na rozvoj kapitalismu v zemědělství. V jedenácté kapitole se zabývá vylidňováním kapitalistického zemědělství do budoucnosti.

Druhý oddíl, nazvaný *Sociálně demokratická agrární politika*, rozdělil autor na 5 kapitol. V první kapitole zdůvodňuje nutnost agrárního programu pro sociálně demokratickou stranu; při tom řeší problém zestátnění půdy a zestátnění lesů a vod. Zestátnění zemědělské půdy Kautsky odmítá, argumentuje ovšem jinak než Lenin (viz *Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905–1907*); zestátnění lesů a vod naproti tomu schvaluje. Ve druhé kapitole se zabývá opatřeními agrární politiky sociálně demokratické strany, která směřují ve prospěch venkovského proletariátu. Patří sem např. zrušení čeledních řádů, uplatnění společnického práva i pro venkov, zákaz námezdní práce dětí do 14 let, zavedení normálního pracovního dne v zemědělství, zlepšení bytových poměrů zemědělského proletariátu atd. Ve třetí kapitole rozebírá opatření, která se týkají rozvoje celého zemědělství; patří sem např. zrušení fideikomisů, zrušení samostatných loveckých revírů velkých vlastníků a jejich začlenění do venkovských obcí, omezení práv soukromého vlastnictví půdy k podpoře scelování a meliorací, potírání epidemií, zestátnění pojištění, zákonná opatření k usnadnění zakládání družstev, státní podpora zemědělskému školství a vzdělání atd. Ve čtvrté kapitole rozebírá opatření, která se dotýkají všeho venkovského obyvatelstva; sem patří zavedení samosprávy obcí a provincií, lidová obrana místo stálého vojska, zestátnění školy, chudinské péče a komunikací, zestátnění zdravotnictví, bezplatné soudnictví, proletářská daňová politika atd. V páté kapitole řeší autor poměr sociální demokracie k rolnictvu a poměr rolnictva k socialismu po provedení socialistické revoluce.

Kautského Agrární otázka je první marxistickou monografií o agrární otázce. Proto je její studium nezbytné nutné. Vzhledem k tomu, že Kautsky zkoumá agrární vztahy na materiálu z konce 19. století, je třeba studium této práce Kautského doplnit ještě studiem děl V. I. Lenina, který zkoumá agrární vztahy na materiálu z počátku 20. století. Studium Leninových prací je tím nutnější, že Lenin řeší také některé nové problémy, které sebou další vývoj kapitalismu v zemědělství přinesl.

Rudolf Stancl

Artemio Precioso: Proporce mezi průmyslem a zemědělstvím a její vytváření v Československu.
SNPL, 1959.

Podstatný vzestup zemědělské výroby je v současné době jedním z hlavních úkolů našeho národního hospodářství. Příspěvkem k řešení z hlediska politicko-ekonomického rozboru vztahů mezi průmyslem a zemědělstvím, jakož i z hlediska metodické pomůcky pro plánovací praxi při vytváření vrcholných bilancí národního hospodářství je recenzovaná kniha.

Precioso si vytyčil úkol prozkoumat komplexně a historicky vývoj proporce mezi průmyslem a zemědělstvím v našem státě. Začíná proto nejprve výkladem historických příčin disproporce mezi průmyslem a zemědělstvím, jak se vytvořila v kapitalismu. Správně vyvozuje zaostávání zemědělství přímo z kapitalistických výrobních vztahů, ukazuje na vleklost agrárních krizí i na fakt, že možnosti rozvoje zemědělství jsou v kapitalismu bržděny relativně nízkou koupěschopností obyvatelstva. K této části výkladu máme tuto připomínku: Je správné spojit zaostávání zemědělství v kapitalismu též s monopolem soukromého vlastnictví k půdám